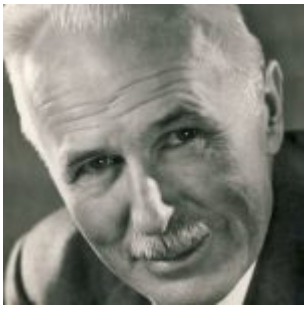

Juozas Bačiūnas: pirmasis ir vienintelis grynorius, tapęs PLB pirmininku

Daiva DAPKUTĖ

Po Antrojo pasaulinio karo į JAV atvykę lietuviai čia jau rado nuo XIX a. pabaigos sėkmingai veikiančias senosios emigrantų (vadinamųjų *grynorių*) bangos, iš Lietuvos išvykusios dar carinės Rusijos laikais, organizacijas. Šių dviejų emigracijos bangų susidūrimas buvo neišvengiamas procesas, nes susidūrė skirtingos patirtys, skirtingos pasaulėžiūros, skirtingos galvosenos[1]. *Grynoriai,* džiaugsmingai sutikę naujai atvykusius *dipukus,* tikėjosi, kad šie perims ir atgaivins jų sukurtą lietuviško gyvenimo struktūrą, toliau leis ėjusius laikraščius, įsijungs į veiklą ir sustiprins *grynorių* organizacijas. Tačiau *dipukai* mieliau kūrė naujas politines, visuomenines, kultūrines organizacijas. Skirtingų kartų ir bangų lietuviai neretai sunkiai rasdavo būdų bendradarbiauti ir veikti tose pačiose organizacijose. Tik nedaugelis *grynorių* kartos atstovų optimistiškai sutiko *dipukų* 1949 m. sukurtą Pasaulio lietuvių bendruomenę ir įsijungė į jos veiklą. Tai buvo prel. Jonas Balkūnas, prel. Ignas Albavičius, Steponas Biežis, W. M. Chase – Vladas Čekanauskas, M. J. Colney – Motiejus Aukštikalnis, prel. Pranciškus Juras, Pijus Žiūrys ir kiti. Vienas iš *grynorių*, aktyviai parėmusių PLB idėją, buvo ir Juozas Bačiūnas, du kartus (1963 m. ir 1968 m.) išrinktas Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininku ir tapęs simboliniu tiltu tarp senosios *grynorių* ir naujosios *dipukų* kartų išeivijoje.

J. Bačiūnas ir V. Adamkus Tabor farmoje

Kiek žmonių Lietuvoje ir pasaulyje dabar bus girdėję šio žmogaus vardą? Turbūt retas kuris. Žvelgdami į PLB pirmininkų sąrašą retai susimąstome, kokia spalvinga asmenybė slypėjo už egzotiškai ir šiek tiek keistai skambančios Juozo Bachuno[2] (arba lietuviškai – Bačiūno) pavardės. Jo asmenybė įdomi daugeliu aspektų: kaip senosios *grynorių* bangos emigranto ir PLB pirmininko, kaip klestinčio lietuvių verslininko, vieno garsiausių to meto turizmo propaguotojų Mičigano valstijoje, kaip spaudos žmogaus ir leidėjo, kaip mecenato, pritaikiusio amerikietiškas mecenatystės tradicijas lietuviškam gyvenimui ir lietuviškai veiklai paskyrusio nemažą dalį savo uždirbtų pinigų. Tiesa, jo gyvenimo kelias nebuvo lengvas, viską, ką pavyko pasiekti, J. Bačiūnas pasiekė sunkiu darbu, sumanumu, kantrybe ir savo rankomis.

Juozas Bačiūnas gimė 1893 m. gegužės 10 d. Onos Sabaliauskaitės-Bačiūnienės ir Juozo Bačiūno šeimoje Jurbarke, tuometinės carinės Rusijos valdomoje Lietuvos teritorijoje[3]. Kai jam buvo ketveri, ieškodama geresnio gyvenimo Bačiūnų šeima[4] emigravo į JAV, apsigyveno Čikagoje Town of Lake vietovėje. Baigęs prie Šv. Kryžiaus bažnyčios vienuolių nazariečių laikomą pradžios mokyklą Juozas

labai norėjo mokytis toliau, bet supratęs, kokia tai būtų nelengva našta šeimai, metė mokslus ir ėmėsi įvairių darbų, kad prisidėtų prie šeimos išlaikymo[5]. Neturėdamas galimybių mokytis J. Bačiūnas toliau lavinosi savarankiškai, visą gyvenimą skaitydamas knygas ir lietuvišką spaudą. 1907 m. keturiolikos metų sulaukęs J. Bačiūnas pradėjo dirbti laikraščio „Lietuva“[6] spaustuvėje raidžių rinkėju. „Lietuvos“ laikraštis, tuo metu buvęs svarbiu lietuviško gyvenimo centru Čikagoje, tapo jaunajam Bačiūnui tikra gyvenimo ir tautinės veiklos mokykla. Didelę įtaką turėjo pažintis su laikraštyje dirbusiais žymiausiais to meto lietuvių tautinio gyvenimo veikėjais, tokiais kaip Juozas Adomaitis-Šernas, Bronius Kazys Balutis, Antanas Olšauskas, Antanas Olis, Vincas Jokubynas ir kt. Vėliau, 1914–1915 m., jis dirbo „Draugo“ administratoriumi, o 1915 m. nupirkęs pusę Antano Žemaičio spaustuvės ėmėsi savo verslo. 1916 m. J. Bačiūnas vėl sugrįžo į problemų kamuojamą „Lietuvą“: kartu su Jonu Pajausku nupirko iš A. Olšausko spaustuvę, o nuo 1917 m. birželio mėn. perpirko ir laikraštį „Lietuva“[7]. Gyvenimo sąlygos, įtemptas darbas bei įvairūs rūpesčiai pakenkė J. Bačiūno sveikatai, dėl to gydytojai rekomendavo keisti gyvenimo būdą, išsikelti iš Čikagos ir kuo daugiau laiko praleisti gryname ore. 1919 m. J. Bačiūnas su žmona Marie Bartz (Marijona Bartusevičiūte) nusipirko Mičigano valstijoje esančią *Tabor farmos* poilsiavietę ir persikėlė ten gyventi.

Juozas Bačiūnas pradėjo savo verslą beveik nuo nulio, nuo sunkaus darbo, skolintų ir sunkiai uždirbtų pinigų. Sunkus savininkų darbas ir sumanumas davė rezultatų: per trumpą laiką jiems pavyko *Tabor farmą* paversti tais laikais gana modernia lietuvių ir amerikiečių poilsiautojų mėgstama poilsiaviete su baseinais, golfo aikštynais, su aplink poilsiavietę plytinčiais vaismedžių sodais. Palaipsniui jis plėtė savo verslą ir tapo vienu žymiausių Mičigano valstijos turizmo ir vasarviečių verslo savininkų[8]. Žinoma, milijonų jis nesusikrovė, tačiau uždirbti pinigai leido ne tik patogiai gyventi, bet ir nuolat remti įvairius lietuvių visuomeninius projektus. J. Bačiūnas aktyviai įsijungė į JAV ir Kanados turizmo organizacijų veiklą ir tapo gerai žinomas amerikiečių visuomenėje: 1948–1949 m. pirmininkavo Mičigano turistų draugijai, du metus vadovavo „Greeters of America“ Mičigano skyriui, beveik dešimt metų buvo „Michigan Hotel Association“ vicepirmininkas, taip pat buvo Ontario (Kanadoje) „Hotel and Resort Association“ tarybos narys.

Už savo veiklą buvo apdovanotas „Virginia Colonel“ ir „Kentucy Colonel“ laipsniais.

Net sukūręs savo „verslo imperiją“, tapęs gerai žinomas amerikiečių visuomenėje, J. Bačiūnas nenutolo nuo lietuvių bendruomenės ir visą gyvenimą išliko lietuvis patriotas ir lietuvybės puoselėtojas. Jis aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje: priklausė įvairioms tautininkų organizacijoms, buvo Susivienijimo lietuvių Amerikoje (SLA), „Sandaros“, Lietuvai vaduoti Sąjungos, Amerikos lietuvių misijos, Amerikos lietuvių tautinės sąjungos narys, finansiškai rėmė tautininkų veiklą, ypač jų leidžiamą laikraštį „Dirva“, 1951–1959 m. buvo JAV lietuvių spaudos ir radijo draugijos „Viltis“ pirmininkas. Jis buvo žinomas ir kaip vienas didžiausių mecenatų, lietuviškai veiklai paskyrusių didelę versle uždirbtų pinigų dalį. J. Bačiūnas gerai žinojo, kad lietuvybei svetimame krašte išlaikyti nėra nei valstybinio aparato, nei iždo, stipendijų ar socialinių pašalpų, visa tai turėjo sukurti patys išeiviai savo jėgomis ir savo lėšomis. Dėl to jis stengėsi remti tai, kuo tikėjo ir ko pirmiausia reikėjo lietuviškai bendruomenei: lietuvišką spaudą, organizacijas, lietuvišką jaunuomenę, kuri užaugusi tęstų vyresnės kartos pradėtus darbus. *Tabor farmoje* jis įkūrė nedidelę spaustuvę, kurioje leido įvairius leidinius ir knygas[9], daug prisidėjo prie laikraščių „Dirva“, „Santarvė“, „Lituanus“, „Pasaulio lietuvis“ ir kt. leidimo ir išlaikymo, buvo įvairių jaunimo bei sporto (skautų, neo-lituanų, ŠALFASS, Santaros-Šviesos ir kt.) organizacijų ir renginių rėmėjas, Šiaurės Amerikos lietuvių krepšininkų kelionių į Pietų Ameriką (1959 m.) ir Australiją (1964 m.) iniciatorius ir rėmėjas.

Neatsiejamai Juozo Bačiūno vardas susijęs su Čikagoje ir visoje Amerikoje gerai žinomu „Margučio“ vardu: drauge su Antanu Vanagaičiu[10] jis buvo „Margučio“ žurnalo (1928–1956) iniciatorius, įkūrėjas ir rėmėjas; 1932 m. pagelbėjo A. Vanagaičiui įkurti radijo programą „Margutis“ ir buvo ilgametis šios programos rėmėjas.

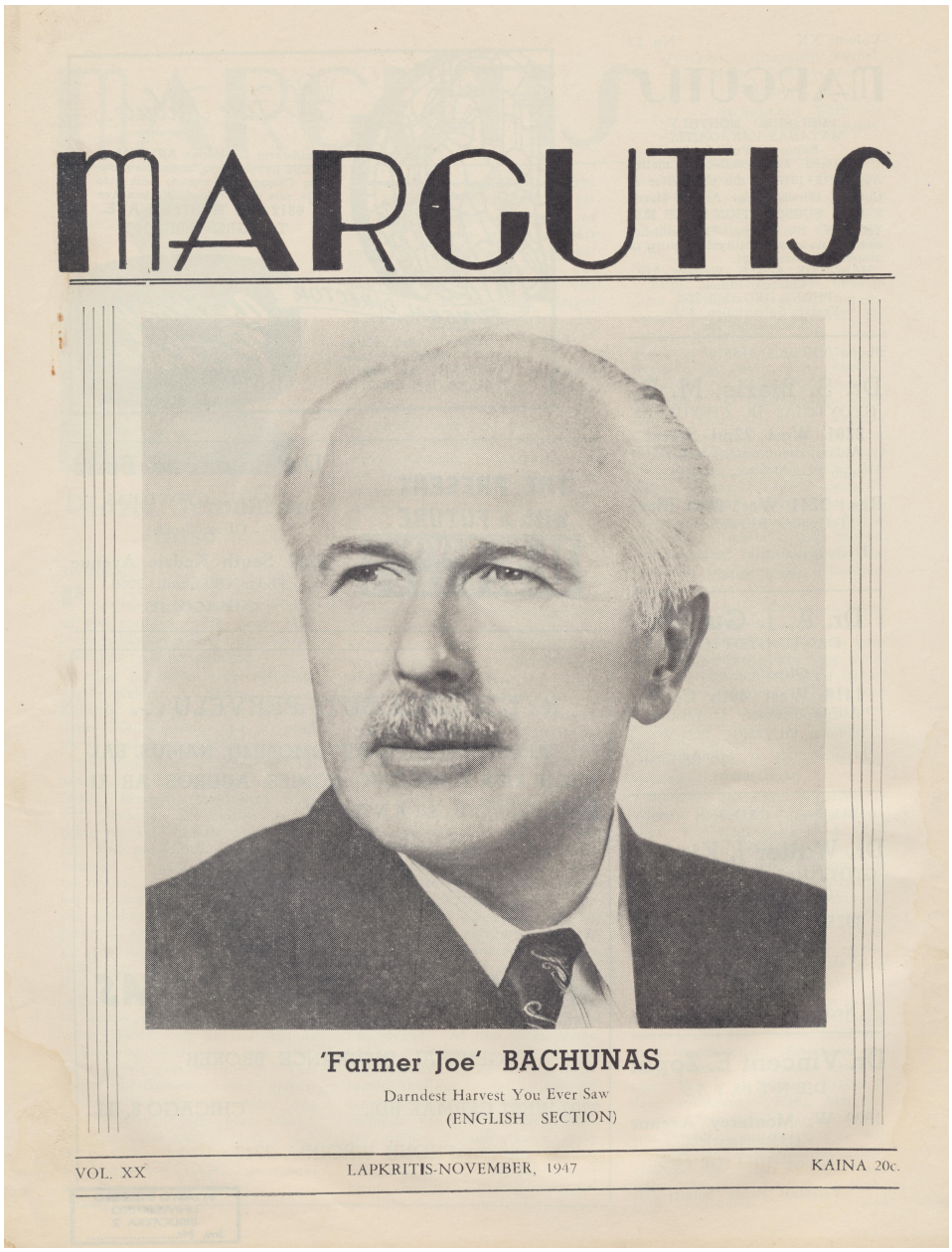

Dėl savo tolerancijos ir praktiškumo J. Bačiūnas sugebėjo bendrauti ne tik su savo bendraamžiais, bet ir su nauja (t. y. po Antrojo pasaulinio karo atvykusia) emigrantų banga, įsijungė į kuriamos Lietuvių bendruomenės veiklą. 1958–1963 m. buvo JAV Lietuvių bendruomenės (JAV LB) narys, o 1963 m. Seime buvo išrinktas į PLB valdybą ir tapo PLB valdybos pirmininku. J. Bačiūnas į PLB įsijungė tuomet, kai to labiausiai reikėjo, kai daugelis į naujai kuriamą PLB žvelgė su nepasitikėjimu ir abejonėmis, o ir pačios Lietuvių bendruomenės idėja ir ateitis dar nebuvo aiški. Nors gana solidaus amžiaus, J. Bačiūnas pasirodė turįs ilgą visuomeninės veiklos patirtį ir nestokojąs energijos darbuotis lietuvybės reikalams. Jis buvo vienas iš iniciatorių, drauge su Stasiu Barzduku 1963 m. atgaivinęs ir padėjęs leisti žurnalą „Pasaulio lietuvis“. 1964 m. *Tabor farmoje* J. Bačiūno iniciatyva buvo surengtas pirmasis Lietuvių spaudos ir radijo

suvažiavimas. Jam ypač rūpėjo, kaip sudaryti sąlygas jaunajai kartai įsijungti į PLB, kaip kuo daugiau jaunimo pritraukti į PLB veiklą. 1966 m. birželio 30 – liepos 3 d. Čikagoje J. Bačiūno iniciatyva buvo surengtas Pirmasis pasaulio lietuvių jaunimo kongresas, kuriame dalyvavo apie 2,5 tūkst. dalyvių iš 17 pasaulio kraštų. Tai tik kelios PLB organizacijai svarbios J. Bačiūno iniciatyvos bei idėjos, kurios buvo sėkmingai tęsiamos ir po jo mirties.

PLB valdyba 1963 m.: sėdi: A. Nasvytis, J. Puzinas, J. Bačiūnas, M. Lenkauskienė, S. Barzdukas; stovi: E. Karnėnas, A. Mikulskis, J. Staniškis, V. Kamantas

Bačiūnui tapus PLB pirmininku organizacija dar buvo tik bepradedanti veikti, nors pirmoji PLB valdyba (vadovaujama Juozo Sungailos ir Jono Matulionio)dirbo gana sėkmingai, organizacinė ir ypač finansinė situacija buvo sudėtinga. J. Bačiūnas ragino darbus pradėti nuo paprasto „susipažinimo ir supažindinimo“[11], t. y. užmegzti ryšius su kitų kraštų Bendruomenėmis ir pasidalyti savo gyvenimo problemomis, vargais ir džiaugsmais. Tam ypač pagelbėjo jo kelionės ir ryšiai: jis savo lėšomis keliaudavo, lankė lietuvius įvairiuose pasaulio karštuose, mezgė kontaktus su Australijos, Pietų Amerikos, Europos šalių lietuviais, rūpinosi jų padėtimi ir ragino burtis į Pasaulio lietuvių bendruomenę. Dėl šių kelionių jis tapo

populiarus visame pasaulyje, o Australijos ir Naujosios Zelandijos lietuviai jį praminė „lietuviškos širdies ambasadoriumi“[12]. 1968 m. J. Bačiūnas buvo antrą kartą perrinktas PLB pirmininku, tiesa, šįkart būti pirmininku jam teko neilgai – darbus nutraukė staigi mirtis 1969 m. sausio 23 d.

PLB valdyba 1968 m.: sėdi A. Rinkūnas, J. Bačiūnas, M. Lenkauskienė, S. Barzdukas; stovi: A. Gailiušis, H. Brazaitis, A. Butkus, A. Klimas, V. Majauskas

Bačiūno vadovavimo laikais Pasaulio lietuvių bendruomenė tapo tvirta organizacija, išsikovojusia savo vietą išeivijos visuomenėje ir atliekanti svarbią išeivijos visuomeninio, kultūrinio, švietimo darbo koordinavimo funkciją. Kai kurie J. Bačiūno inicijuoti, pradėti, visą gyvenimą remti ir puoselėti darbai pergyveno jį patį: „Margučio“ radijas Čikagos lietuvių bendruomenėje veikė beveik 80 metų iki uždarymo 2011 m., jo atgaivintas ir remtas žurnalas „Pasaulio lietuvis“, nors ir pasikeitęs, eina iki šiol.

[1] Adamkus V. *Likimo vardas – Lietuva*. Kaunas; Santara, 1997, p. 55–59.

[2] Tėvo pavardė buvo „Baczunas“, vėliau ją pakeitė į „Bachunas“, kad būtų lengviau suprantama amerikiečiams ir skambėtų kaip lietuviškai „Bačiūnas“. Į JAV atvykus *dipukų* emigracijos bangai ir J. Bačiūnui tapus PLB pirmininku, jo pavardė vis dažniau būdavo rašoma sulietuvintai „Bačiūnas“. Jis neprieštaravo, nors pats visą gyvenimą visur pasirašinėjo „Bachunas“.

[3] Jurbarko RKB gimimo metrikų knyga 1892–1902. E-paveldas, http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=95626, l. 37.

[4] Bačiūnams JAV gimė dar du sūnūs: Aleksandras (g. 1897) ir Valteris (g. 1902).

[5] Dapkutė D. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1963)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 29–40.

[6] „Lietuva“ – 1892–1920 m. Čikagoje leistas tautinės minties laikraštis.

[7] 1918 m. „Lietuvos“ leidimą perėmė susikūrusi „Lithuanian Publishing Co“ bendrovė (J. Bačiūnas tapo direktorių valdybos pirmininku), laikraštis virto dienraščiu, vėliau savaitraščiu. 1920 m. laikraštis „Lietuva“ buvo uždarytas.

[8] 1948–1952 m. jis valdė 7 vasarviečių ir 2 viešbučių tinklą. 1961 m. pardavė *Tabor farmos* poilsiavietę Valdui ir Almai Adamkams; iki mirties gyveno *Tabor farmoje* padėdamas naujiesiems poilsiavietės šeimininkams.

[9] *Tabor farmoje* jis išleido apie 20 knygų, dar kelios knygos buvo išleistos jo lėšomis ir inciatyva kitose spaustuvėse. Dapkutė D. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas*, p. 124–142.

[10] Antanas Vanagaitis (1890–1949) – kompozitorius, aktorius, visuomenininkas. 1924 m. atvykęs į JAV įkūrė *Dzimdzi-drimdzi* grupę, su kuria gastroliavo po įvairias lietuvių kolonijas. Kūrė dainas, kurios tapo populiarios ir mėgstamos tarp Amerikos lietuvių. „Margučio“ žurnalo ir „Margučio“ radijo įkūrėjas ir redaktorius.

[11] Bachunas J. J. Ko norime ir kiek galime Pasaulio lietuvių bendruomenėje, *Pasaulio lietuvis*, 1963, nr. 1, p. 9.

[12] Liet. širdies ambasadorius, *Mūsų pastogė*, 1963 02 06.

VDU Lietuvių išeivijos instituto ir Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus fondų nuotraukos

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.